

UDK: 327:341.174(4-672EU)(47+57)

Biblid: 0025-8555, 71(2019)

Vol. LXXI, br. 4, str. 498–526

Originalni naučni rad

Primljen 20. novembra 2019.

Odobren 23. decembra 2019.

DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP1904498K>

Isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija i previranja na evropskom postsovjetskom prostoru

Marina T. KOSTIĆ¹

Apstrakt: Predmet ovog rada je utvrđivanje odnosa između evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija, posebno njihovog isključivog karaktera, i previranja na evropskom postsovjetskom prostoru (izuzimajući baltičke republike). Od nekoliko varijabli koje utiču na spoljnu politiku evropskih postsovjetskih republika pitanje tipa integracija postaje ključno, jer ono sa sobom nosi odbrambene, geopolitičke, ekonomske i šire društvene implikacije. Ovo pitanje ukazuje na postojanje dve protivrečnosti koje doprinose isključivoj prirodi integracija. Prva je da vođenje politike otvorenih vrata evropskih i evroatlantskih integracija izaziva upravo suprotan efekat kod Rusije – osećaj zatvaranja vrata, nove izolacije i obuzdavanja, stvaranja novih podela u Evropi i jačanja evroazijskih integracija na istim osnovama. Protivrečnost koja doprinosi isključivoj prirodi ovih integracija je da Rusija, dok traži jednak tretman i uvažavanje svojih interesa, istovremeno očekuje poštovanje svoje nejednakosti u odnosu na ostale postsovjetske republike, praktično priznanje prava veta u izboru njihovih integracija i svoje posebne uloge u ovom regionu. Time Rusija dodatno podstiče strahove evropskih postsovjetskih republika od povratka pod rusku sferu uticaja ili federaciju. Autorka zaključuje da isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija, koja ima vrednosnu i geopolitičku dimenziju, podstiče sukobe SAD, EU i Rusije za kontrolom ovog prostora i dovodi do ponovnog otvaranja etničkih i teritorijalnih sporova, remilitarizacije i nove trke u naoružanju, pojačanog vojnog prisustva NATO i Rusije u regionu i dodatne destabilizacije svetskog i evropskog poretka.

Ključne reči: evroatlantske integracije, evroazijske integracije, postsovjetski prostor, SAD, Rusija, Evropska unija.

¹ Autorka je istraživač saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.

E-pošta: marina@diplomacy.bg.ac.rs

Rad je realizovan u okviru projekta „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima – strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički,

Rusija u lavirintima preuređivanja sovjetskog i postsovjetskog prostora

Reforme u Sovjetskom Savezu od sredine osamdesetih godina 20. veka nisu sprovedene sa namerom da dovedu do tako brzih i nekontrolisanih događaja poput potpunog povlačenja sovjetskih trupa iz Istočne Evrope, kraha komunizma, ekonomske „šok terapije“, ni do raspada Varšavskog pakta i samog SSSR-a. Ipak, upravo je to ono što se desilo. Centralno mesto u ovim dešavanjima predstavlja pad Berlinskog zida 9. novembra 1989. godine, pre tačno 30 godina. Namera Gorbačova (Mikhail Gorbachev) bila je da se u periodu od 25 do 30 godina ostvare postepene reforme i transformacija SSSR-a ka novoj federaciji, a zatim i više konfederalnom modelu, reformisanom socijalističkom uređenju koje bi uključivalo postepeni prelazak na tržišnu privredu. U tim naporima Gorbačov se našao razapet između demokrata-nacionalista, koji su želeli brze reforme i potpuni raskid sa komunizmom i Centrom, i konzervativaca koji su želeli da očuvaju *status quo*, jak Centar i vojno industrijski kompleks.² Odnos između Gorbačova i Jeljcina (Boris Jeltsin), i sam odnos Jeljcina prema komunističkoj partiji, značajno su doprineli raspadu Sovjetskog Saveza i ovakvom razvoju događaja, a sam ruski model Deklaracije o suverenosti usvojene 12. juna 1990. godine poslužio je i kao dodatni podstrek za ostale sovjetske republike koje ih do tada nisu usvojile. To je dovelo do „parade suvereniteta“ kada je u rasponu od 33 meseca 41 bivša jedinica SSSR proglasila sebe suverenom državom.³

Prvu ovakvu deklaraciju, koja je za sobom nosila i proglašenje primata nacionalnih zakona nad saveznim i pravo nad prirodnim resursima i infrastrukturom koja se nalazila na teritoriji republike, donela je Estonija 16. novembra 1988. godine, ali se slučaj baltičkih država drugačije posmatrao i tretirao od ostalih članica Sovjetskog Saveza.⁴ Nakon „parade suvereniteta“, a posebno nakon avgustovskog pokušaja puča iz 1991. godine, usledila je i parada proglašenja nezavisnosti kao vid reakcije na namere konzervativne struje da ponovo zavede vladavinu čvrstom rukom, iako je u tom momentu vođen proces pregovora o transformaciji SSSR u

---

međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti“ Ministarstva nauke, prosvete i tehnološkog razvoja Republike Srbije (br. 179029), koji realizuje Institut za međunarodnu politiku i privredu.

² Boris Jeltsin, *The struggle for Russia*, Belka Publications Corp., Random House, New York, 1994, p. 35.

³ Jeff Kahn, “The Parade of Sovereignities: Establishing the Vocabulary of the New Russian Federalism”, *Post Soviet Affairs*, Vol. 16, Issue 1, 2000, p. 58.

⁴ Od evropskih postsovjetskih republika Deklaracije o suverenosti su 1989. godine doneli Azerbejdžan (23. septembra), Gruzija (12. oktobra) i Belorusija (7. decembra), a 1990. godine Moldavija (23. juna), Ukrajina (16. jula) i Jermenija (23. avgusta).

novu federaciju. U tom periodu nezavisnost su, pored drugih, proglasile i evropske postsovjetske republike čime više nije bio moguć opstanak SSSR-a kao jedinstvene države. Potpisnicima Beloveškog sporazuma Belorusiji, Rusiji i Ukrajini je 8. decembra 1991. godine ostalo samo da konstatuju da Sovjetski Savez više ne postoji „kao subjekat međunarodnog prava i geopolitička realnost“, nakon čega je usledila ratifikacija ovog sporazuma u ostalim republikama i konačni kraj SSSR-a krajem 1991. godine. Istim sporazumom SSSR je zamenjen mnogo labavijom organizacijom – Zajednicom nezavisnih država (ZND) – kako bi se republike bivšeg Sovjetskog Saveza očuvale u kakvom takvom odnosu. Na samitu u Alma Ati 21. decembra 1991. godine ostalih osam republika pristupilo je Sporazumu (Gruzija je tada bila prisutna kao posmatrač jer je sebe tretirala kao baltičke zemlje). U roku od nekoliko narednih dana Gorbačov je predao predsedničke prerogative Jeljcinu i napustio funkciju predsednika SSSR, koji je potom i prestao da postoji.

Previranje konzervativne i liberalno-demokratske struje u sovjetskoj i kasnije ruskoj politici imaće značajan uticaj na stavove, strahove i formulisanje spoljnih politika država evropskog postsovjetskog prostora. Svaki put kada bi u Rusiji rastao konzervativizam to bi služilo kao povod za nove strahove ovih država od moguće resovjetizacije regiona, imperijalističkih ambicija Rusije i ugrožavanja njihovog teritorijalnog integriteta i suverenosti. Ovaj krhki balans je takođe značajno uticao i na formulisanje politika SAD i ostalih zapadnih zemalja prema Rusiji koje svojim postupanjem nisu želele da daju dodatnog povoda jačanju konzervativnih snaga u Rusiji, već su želele da omoguće Jeljcinu opstanak na vlasti i nastavak sprovođenja reformi. Ipak, balans će biti poremećen nakon početka razmatranja u SAD prvog proširenja NATO-a i nakon što nisu u potpunosti uvaženi ruski stavovi i strahovi o protivljenju proširenju NATO-a, koji su bili oličeni u strahu od novog okruživanja Rusije i njene izolacije i nove podele u Evropi, ostvarivanju bezbednosti drugih na račun Rusije i nejednakom tretmanu i ulozi u ostvarivanju evropske bezbednosti. To je vodilo ponovnoj pobedi komunista u Rusiji 1995. godine, poništavanju Beloveškog sporazuma i optuživanju njegovih potpisnika za izdaju u Ruskoj dumi naredne godine, nikada nižeg rejtinga Jeljcina, kao i zahteva pojedinih ruskih zvaničnika za povratkom luke Sevastopolj Rusiji. Pored toga, Prvi čečenski rat i jednostrane vojne akcije koje je NATO počeo da preduzima u drugoj polovini devedesetih godina vodile su sve većem jačanju nacionalističkih i konzervativističkih struja u Rusiji, a samim tim i sve većem udaljavanju od Rusije pre svega istočnoevropskih zemalja i pojedinih evropskih postsovjetskih republika, poput Ukrajine i Gruzije. Dodatni motiv udaljavanja bila je izražena namera Rusije, još od prve Konceptije spoljne politike od 1993. godine, da očuva ulogu velike sile u međunarodnim odnosima koja ima posebnu odgovornost i vodeću ulogu u očuvanju bezbednosti na prostoru ZND tj. u svom „bližem inostranstvu“, posebno u pogledu rešavanja konflikata na ovom

prostoru i nadzora nad poštovanjem ljudskih i manjinskih prava ruskog naroda koji je nastavio da živi u ovim republikama.⁵ Ovakav razvoj događaja ukazuje na uzajamnu uzročno-posledičnu povezanost procesa proširenja NATO-a i izražavanja namere Rusije da očuva poziciju, interese i stanovništvo u ovom regionu.

Rusija, Ukrajina i Belorusija su tri zemlje koje su formirale Zajednicu nezavisnih država, ali nisu sve na isti način videle njegovu buduću ulogu ili svrhu. Ova Zajednica je svakako predstavljala način da se ukine SSSR tako da više ne postoji nijedan nadnacionalni organ ili Centar koji bi mogao da im izdaje naređenja, ali uloga Rusije u ovom Savezu nije viđena na podjednaki način. Druge evropske postsovjetske republike smatrale su da je Rusija trebalo da ima jednak tretman i ne izražava bilo kakve pretenzije ka ponovnoj dominaciji ili vođstvu, dok je Rusija smatrala da kao najveća zemlja i naslednica SSSR u Savetu bezbednosti UN ima privilegovane interese na ovom prostoru, te da je ona ta koja mora imati ulogu i reč u odlučivanju o ovom prostoru, kao i njegovim integracijama. Vodeću ulogu Rusije na postsovjetskom prostoru neće priznati ni spoljni akteri, posebno SAD ili Evropska unija (EU) koji nisu želele stvaranje novog bloka na istoku, niti su Rusiji davale poseban status ili pravo veta na odluke o proširenju zapadnih integracija ili postsovjetskih i istočnoevropskih zemalja o članstvu u savezima ili organizacijama – kako je to Rusija još od samog početka očekivala. Suprotno tome, nastojalo se da se Rusiji stavi do znanja da ove države imaju pravo da same odlučuju o integracijama i da ona ne može blokirati njihovo članstvo, budući da je Rusija samo još jedna u nizu novonastalih republika koja treba da ispuni određene uslove, posebno u pogledu političkog i ekonomskog uređenja, kako bi uspostavila dobre odnose sa EU i SAD. Državna sekretarka SAD Madlen Olbrajt je u aprilu 1997. godine u obraćanju Kongresu izjavila da SAD nikada neće priznati Rusiji pravo na sferu uticaja izvan njenih granica.⁶ Nepriznavanje ovog prava, niti liderske uloge Rusije u stvaranju novih integracija na ovom prostoru, već težnja za isključivim uticajem Zapada, prepoznate su od strane Rusije kao glavna prepreka dobrim američko-ruskim odnosima.⁷ Usled ovakvih stavova, karakter procesa integracija koje su usledile nakon raspada SSSR usloviće brojne promene u unutrašnjem i spoljnopolitičkom oblikovanju i pozicioniranju država Istočne Evrope i evropskih postsovjetskih republika zbog čega je neophodno detaljnije ga analizirati.

---

⁵ "Foreign Policy Conception of the Russian Federation", 1993, in: Andrei Melville and Tatiana Shakleina (eds), *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, CEU Press, Budapest, 2005, p. 32.

⁶ Navedeno prema: Jevgenij Primakov, *Godine u visokoj politici*, Izdavački grafički atelje „M“, Beograd, 2002, str. 271.

⁷ Ibid., str. 225.

Isključiva priroda integracija na postsovjetskom prostoru: između privida jednakosti svih i „prava” na nejednakost nekih

Evropske, evroatlantske i evroazijske integracije na evropskom postsovjetskom prostoru odlikuju bar dve protivrečnosti u kojima se ogleda i njihova isključivost. Dok je cilj politike otvorenih vrata EU i NATO-a ka istoku bio da se nijedna evropska zemlja ne oseti izolovanom i da se svakoj od njih stavi do znanja da su joj vrata članstva otvorena ukoliko ispune određene uslove, ona je stvorila osećaj izolacije Rusije i nove podele u Evropi. Ovaj osećaj ne bi bio moguć da nema i druge protivrečnosti – da Rusija umesto jednakosti i ravnopravnosti, na koje se redovno poziva, suštinski traži priznanje njenog primata tj. nejednakosti u odnosu na preostale zemlje, najpre Istočne Evrope a zatim i postsovjetskog prostora. Ovo je stvorilo osećaj ugroženosti kod neposrednih suseda i strah da mogu opet biti vraćeni pod rusku sferu uticaja, ili čak neki oblik države. Razlog za ovo svakako leži u činjenici da Rusija sebe vidi kao veliku silu, dakle nejednaku u odnosu na države ovog regiona, sa kojom su SAD i zapadne sile nakon Hladnog rata najpre trebale da usaglase dogovoreni oblik i pravce evropskih i evroatlantskih integracija, a ne da ih sprovede mimo njene saglasnosti. Tok integracija kretao se ka granicama Rusije čime bi ona bila poslednja, a ne prva u ovom procesu proširenja, na koji nije mogla da utiče, i to na takav način da su nove članice pored promene unutrašnjepolitičkog uređenja morale da promene i spoljnopolitičke orijentacije tj. usaglase ih sa EU, harmonizuju čitav set propisa i funkcionisanja organa. To je imalo posebne posledice po odbrambene i ekonomske sisteme ovih država, koji su do tada bili zasnovani na sovjetskim i ruskim sistemima. Takođe, pojavilo se negiranje integracija koje bi novonastale države ostavile u kakvom takvom odnosu povezanosti sa Rusijom. Dve protivrečnosti sažimaju se i u navodima Jović-Lazić da Rusija strahuje da bi Istočno partnerstvo moglo navesti zemlje obuhvaćene njime da biraju između nje i EU, što bi dovelo do konsolidacije antiruskih trendova i smanjenja uticaja Rusije u regionu, kao i da Rusija očekuje da će postsovjetske zemlje koristiti ovo partnerstvo kako bi ojačale pregovaračku moć u odnosu sa njom.⁸

Prva protivrečnost se stvorila zato što ove integracije nisu obuhvatale sve države odmah već su bile fazne, ostavljajući tako neke od njih kao poslednje u nizu.

---

⁸ Ana Jović-Lazić, *Odnosi izme u Evropske unije i Ruske Federacije – kraj XX i po etak XXI veka*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015, str. 213.

⁹ “Strategy for NATO’s Expansion and Transformation”, U.S. Department of State, 7 September 1993, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4390816-Document-02-Strategy-for-NATO-s-Expansion-and>, 17/11/2019, p. 7.

Strategija Stejt departmenta za širenje i transformaciju NATO-a od 1993. godine predviđala je proširenje ovog vojnog saveza na istok po grupama država, tako da u krajnjoj instanci do 2005. godine obuhvati i uključivanje Ukrajine, Belorusije i Rusije.⁹ Ovakvim proširenjem NATO bi teritorijalno bio izjednačen sa KEBS-om i praktično postao jedini okvir bezbednosti u Evropi pod vođstvom SAD. Posebna briga saveznika povodom izbora ovakvog rešenja za NATO bila je da se od Rusije ponovo ne stvori pretnja, kao i da se ne oslabi sposobnost NATO-a da deluje. Međutim, Rusija i sam Jeljcin insistirali su na tome da je Sporazumom o konačnom rešenju za Nemačku predviđeno da se NATO neće širiti dalje na istok, kao i da su brojne garancije davane još Gorbačovu i drugim sovjetskim zvaničnicima kako bi pristao na ujedinjenje Nemačke i njeno članstvo u NATO-u.¹⁰ U pismu koje je Jeljcin uputio Klintonu u septembru 1993. godine navedeno je da Rusija poštuje suvereno pravo svake zemlje da izabere kako će osigurati svoju bezbednost, uključujući i članstvo u političko-vojnim savezima, u skladu sa Helsinškim završnim aktom, a na šta su se posebno pozivale bivše članice Varšavskog pakta, pa i evropske postsovjetske republike.¹¹ Istovremeno je izraženo neslaganje sa načinom transformacije NATO-a na takav način da se njegovo članstvo proširi na istok, kao i da Rusija ne bi bila zadovoljna takvim izborom ovih država, posebno ako se ima u vidu „duh Sporazuma o konačnom rešenju za Nemačku (...), posebno odredba kojom se zabranjuje razmeštanje stranih trupa unutar istočnih zemalja SR Nemačke, što isključuje mogućnost širenja zone NATO na istok”.¹² Dok se rusko tumačenje ovog sporazuma odnosi na to da širenja NATO-a neće biti na istok Evrope generalno, za SAD je sporazumom o Nemačkoj konstatovano da se NATO trupe i oprema neće širiti samo na istok Nemačke, a da se u tom momentu nije ni razmišljalo ni dogovaralo o daljem širenju na ostale istočnoevropske zemlje, pošto su one još uvek bile članice drugog vojnog saveza.¹³ Za istočnoevropske i evropske postsovjetske države, tek oslobođene ruskog vojnog prisustva i uticaja, NATO je bio okvir odvrćanja Rusije i garancija njihove bezbednosti, posebno teritorijalnog integriteta i suvereniteta, kao i nepovratnosti demokratskih reformi i sprečavanja

---

¹⁰ “Treaty on the Final Settlement with Respect to Germany”, 12 September 1990, National Security Archive, http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/germany-final-settlement_e0189c0884.pdf, 11/11/2019.

¹¹ “Retranslation of Yeltsin letter on NATO expansion”, October 9, 1993, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4390818-Document-04-Retranslation-of-Yeltsin-letter-on>, 11/11/2019, p. 2.

¹² Ibid.

¹³ “NATO-Russia relations: the facts”, last updated: 09 Aug. 2019, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#Myths, 16/11/2019.

ponovnog dolaska komunista na vlast. To znači da su one računale na isključivu prirodu ovih organizacija, a ne na stvaranje nekog sveobuhvatnog mehanizma koji bi Rusiji dao mogućnost uticaja na budućnost ovih zemalja.

Kao što je pomenuto, ove integracije nisu se iscrpljivale samo u proširenju članstva, već su bile i transformativne i zahtevale su raskid istočnoevropskih i evropskih postsovjetskih država sa komunističkom prošlošću i sistemom, a ta prošlost i sistem su bili zasnovani na ruskom modelu, pa bi samim tim raskid sa tom prošlošću, ali pre svega ekonomskim, privrednim i odbrambenim sistemom značio i raskid sa Rusijom – pre svega u orijentaciji i organizaciji proizvodnje, tržišta, oružanih snaga (organizacija vojske, tip naoružanja), pa i sveukupnom spoljnoekonomskom i spoljnopolitičkom orijentacijom. Takav princip integracija za Rusiju nije mogao da bude prihvatljiv jer ove države okreće od nje, a transformacija same Rusije bi značila odricanje od sopstvenog identiteta, proizvodnje i tržišta – što bi bilo nemoguće. Ovaj raskid dešavao se kroz nekoliko instrumenata od kojih su „šok terapija” u ekonomskoj i „obojene revolucije” u unutrašnjoj i spoljnopolitičkoj oblasti najuočljivije. Takođe, brojni instrumenti i mehanizmi NATO-a, npr. Program „Partnerstvo za mir” (PzM), omogućili su momentalnu saradnju odbrambenog sistema i oružanih snaga ovih država sa snagama pre svega SAD-a. Budući da se proces transformacije ne odvija od momenta članstva, već upravo do momenta članstva, ključan je upravo proces pristupanja i približavanja EU ili NATO-u, a ne samo članstvo, zbog čega nije neophodno da postsovjetske republike imaju jasnu perspektivu članstva kako bi se njihova transformacija odvijala, već da se drže na kursu članstva, što znači spoljnopolitičkog usaglašavanja, vojne interoperabilnosti i tržišne orijentacije. Zbog toga je ruska reakcija postojala već u momentima kada se nagovesti ili se ove države izjasne da žele da krenu put evropskog i evroatlantskog članstva. EU je u zaključcima od 2004. godine ispoljila težnju da oblikuje odnose sa novim susedima u „duhu dobrosusedstva, privilegovanih partnera i prijatelja, ali na osnovama uslova i kriterijuma koji su postavljeni za pristupanje Evropskoj uniji”.¹⁴ Zasnivanje odnosa sa evropskim postsovjetskim partnerima na načelima politike uslovljavanja znači da će odnosi EU sa ovim zemljama ponaosob zavisiti od napretka koji one ostvare u procesu reformi i modernizacije.¹⁵ Na taj način, politika uslovljavanja, slično kao i u slučaju zemalja kandidata i potencijalnih kandidata za članstvo, obuhvata i oblast spoljne, bezbednosne i odbrambene politike i njihovo usaglašavanje sa EU.

---

¹⁴ Katarina Ristić, „Dometi politike uslovljavanja u susedstvu Evropske unije: primer Istočnog partnerstva”, *Me unarodni problemi*, Vol. LXIX, br. 1/2017, str. 140.

¹⁵ Isto, str. 141.

Od šest zemalja evropskog postsovjetskog prostora Gruzija i Ukrajina su najokrenutije ka EU i NATO-u, Moldavija ima viši stepen odnosa sa EU, ali Moskva poštuje njenu neutralnost u odnosu na NATO (što Moldavija radi pre svega zbog problema sa Pridnjestrovljem), Jermenija i Belorusija su članice Evroazijske ekonomske unije (EAEU) i Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), a Azerbejdžan nije ni u jednoj od ovih organizacija niti se usaglašava sa politikom EU.

Tabela 1: Procenat usaglašenosti evropskih postsovjetskih republika sa spoljnompoliti kim deklaracijama i merama EU u periodu 2014–2019 (u procentima)¹⁶

Godina Država	2019 (polugod.)	2018	2017	2016	2015	2014
Moldavija	77	76	71	67	76	66
Jermenija	42	39	15	24	47	31
Gruzija	52	54	56	42	56	40
Ukrajina	60	48	78	73	76	51
Azerbejdžan	0	0	0	0	0	0

Što se tiče ekonomskih integracija, budući da Evropska unija predstavlja trgovinski blok i da ima Zajedničku spoljnotrgovinsku politiku, izražavanje namere jedne zemlje da postane članica Evropske unije i otpočinjanje procesa pregovora znači da ta zemlja ne može biti članica neke druge regionalne ekonomske integracije, mora da raskine sve spoljnotrgovinske ugovore koji nisu u skladu sa režimom EU i da uskladi nacionalni spoljnotrgovinski režim sa spoljnotrgovinskim režimom EU.¹⁷ To znači da će te zemlje morati da primenjuju tekovine EU iz ove oblasti i usklade trgovinsku politiku i odnose sa zemljama članicama i sa trećim zemljama. Kao što smo već pomenuli, iako se Istočnim partnerstvom ne garantuje članstvo evropskih postsovjetskih država u EU, one se ipak stavljaju na put orijentacije ka EU i sa njima se potpisuju sporazumi o pridruživanju, zoni slobodne trgovine i uspostavljaju

¹⁶ Tabela je sastavljena na osnovu podataka iz analiza usaglašavanja Srbije sa spoljnompolitičkim deklaracijama i merama Evropske unije (po godinama): Centar za spoljne i bezbednosne poslove ISAC, Beograd, <https://www.isac-fund.org/lat/library/politicke-analize-i-studije>, 16/11/2019.

¹⁷ Predrag Bjelić, „Uticaj pridruženja Srbije Evropskoj uniji na njenu spoljnotrgovinsku politiku”, Nacionalni konvent o priključenju EU i Fond za otvoreno društvo, septembar 2016. godine, str. 2.

bevizni režimi. Obilna ekonomska pomoć ovim zemljama uslovljena je reformama u oblasti ekonomije, uprave, infrastrukturne povezanosti, civilnog društva.

U pogledu bezbednosnih i odbrambenih integracija, pitanje evropskih postsovjetskih republika, kao dela šire tematike organizovanja evropske bezbednosne arhitekture, predstavlja suštinski izvor nestabilnosti savremenog svetskog poretka odnosno sve oštrijih odnosa između Rusije, SAD i EU. Neki ga čak smatraju i linijom nove podele Evrope i centrom novog Hladnog rata. Ovaj prostor je zadržao ogroman značaj za bezbednost i identitet Rusije, formiran je kao „ontički prostor” Rusije, za razliku od npr. baltičkih zemalja, posebno ako se ima u vidu istorija nastanka same Rusije i broj Rusa koji je ostao da živi na ovom prostoru, ali je pridobijao i sve veći značaj za ostvarivanje zamisli svetskog poretka SAD i EU.¹⁸ U slučaju SAD, reč je o zamisli uspostavljanja globalne vladavine i američke bezbednosti, posebno u pogledu stvaranja liberalno-demokratskih zemalja, blizine ključnih energetske izvorišta na Bliskom istoku i Kavkazu i održavanja slobodne pomorske plovidbe. U slučaju EU, radi se o ostvarivanju bezbednosti i poretka koji predviđa uspostavljanje država kojima se dobro upravlja (stabilnih demokratskih država) na svojim granicama, energetske bezbednosti i širenja slobodnog tržišta. Strategija SAD od 2006. godine ovaj prostor tretira kao prostor od vitalnog nacionalnog interesa za SAD zbog čega će one odnose sa Rusijom graditi i u odnosu na to u kojoj meri Rusija o(ne)mogućava stvaranje i funkcionisanje efektivnih demokratskih i otvorenih režima i slobodu u zemljama ovog regiona.¹⁹ Na taj način odnos SAD prema ovom prostoru karakteriše stalna tenzija između pragmatičnosti i principijelnosti. Pragmatičnosti zato što su SAD svesne da će uspešnost demokratije i očuvanja slobode i teritorijalnog integriteta ovih država zavisiti od stanja u Rusiji, sa kojom je zato nužno održavati dijalog o ovom prostoru, a principijelnosti zato što su ovim državama date garancije da Rusija neće imati pravo veta na njihove suverene spoljnopolitičke odluke niti će se sa Rusijom dogovarati o njihovoj sudbini.²⁰ Ovo je posebno važno nakon sve veće sumnje SAD da Rusija počinje da sprovodi revanšističku politiku (nakon Putinove izjave 2005. godine da

---

¹⁸ Ontički prostor predstavlja prostor shvaćen kao deo nacionalnog identiteta jedne države, „prostorni produžetak kolektivnog sebe koji uzrokuje da se državni identiteti čine jačim i kontinuiranijim” i bitan je za konstruisanje ontološke bezbednosti i samog bića jedne države, u Filip Ejdus, *Crisis and Ontological Insecurity – Serbia's Anxiety over Kosovo's Secession*, Palgrave Macmillan, London, 2019, p. 2.

¹⁹ “The National Security Strategy of the United States of America”, The White House, September 2006, <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>, 08/11/2019, p. 39.

²⁰ “A National Security Strategy for a New Century”, The White House, December 1999, <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>, 08/11/2019, p. 34.

je raspad SSSR-a bio najveća geopolitička katastrofa veka), politiku obnove ruske imperije kroz stvaranje državne i oligarhijske privrede u postsovjetskim zemljama, „vođenih demokratija” (*governed democracies*) kojima se štiti državni aparat a ne sloboda građana, te vrši ponovno grupisanje ovih zemalja kroz organizacije predvođene Rusijom.²¹

Što se tiče evroazijskih integracija predvođenih Rusijom, njihova isključiva priroda, iako je Rusija sve vreme tražila ukidanje NATO i stvaranje panevropskog bezbednosnog i ekonomskog prostora – od Atlantika do Pacifika, takođe se ispoljila kroz formiranje mehanizama koordinacije spoljnih politika država članica ZND i ODKB, zajedničkog ekonomskog prostora, komunikacijskih i transportnih sistema, zaštite životne sredine, saradnje u oblasti borbe protiv transnacionalnih pretnji i vojno-tehničkoj saradnji koja podrazumeva formiranje zajedničkih vojnih grupa, snabdevanje vojnom opremom i naoružanjem i vojno-ekonomsku saradnju, uključujući i saradnju odbrambenih industrija država članica i uspostavljanje centara za održavanje i remont ovog naoružanja. Pored ove koordinacije politika i harmonizacije propisa u oblasti bezbednosti i odbrane od 2015. godine sa EAEU traži se i harmonizacija propisa i koordinacija politika država članica u ekonomskom domenu i stvaranje zajedničkog tržišta. Na taj način, u uslovima nepostojanja saglasnosti oko panevropskih struktura, ponovo se pribegava strategiji stvaranja uravnotežujućeg bloka.

Predlog o postojanju dva bloka, sve do njihove razgradnje, nije nov i on je predlagan prilikom razmatranja budućnosti NATO-a i Varšavskog pakta nakon Hladnog rata i ujedinjenja Nemačke. Još na samitu na Malti, održanom decembra 1989. godine, Gorbačov se pitao o tome kakva je budućnost postojećih vojnih saveza – Varšavskog saveza i NATO-a, budući da ih je smatrao za institucije stvorene u „prethodno doba”, koje ne bi bile podesne za period koji treba da usledi – novi svetski poredak u kome SAD i SSSR neće posmatrati jedna drugu kao neprijatelje.²² Sve države Istočne Evrope ostale su članice Varšavskog pakta, dok se ujedinjenje Nemačke nije završilo 1990. godine i ova organizacija prestala da postoji sredinom 1991. godine. Ključna briga Sovjeta prilikom ujedinjenja Nemačke ticala se održavanja ravnoteže u Evropi i budućnosti vojnih saveza, dok se ključna briga SAD, Velike Britanije i nemačkih suseda ticala toga kako zadržati Nemačku miroljubivom

²¹ Ијан Бремер, : , CIRSD, Београд, 2015, стр. 151.

²² “Excerpt from the second conversation between M. S. Gorbachev and G. Bush”, White House, 31 May 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325698-Document-21-Record-of-conversation-between,01/11/2019>, p. 5.

i demokratskom. Rukovođeni principom očuvanja ravnoteže i uticaja u Evropi Sovjeti su predlagali nekoliko scenarija za ujedinjenu Nemačku i vojne saveze:

- 1) razgradnja oba saveza kako bi KEBS preuzeo staranje o bezbednosti u Evropi uz jedan tranzicioni period u kome bi ujedinjena Nemačka mogla biti: a) demilitarizovana, nesvrstana i neutralna, bez američkih i sovjetskih trupa, b) članica oba saveza i u kome bi dva saveza postala više političke organizacije uz potpisivanje sporazuma u kome se obavezuju da neće videti jedna drugu kao neprijatelja;²³
- 2) da bude članica samo političkog dela NATO (poput Francuske);
- 3) da i SSSR postane članica NATO kako bi se očuvala postojeća ravnoteža.²⁴

SAD su svoj predlog bazirao na samostalnoj odluci ujedinjene Nemačke kojom će savezu da pripada, ali uz jasnu favorizaciju članstva u NATO-u kako bi se Nemačkoj pružile bezbednosne i nuklearne garancije, a ostalima takođe garancija da se ona neće remilitarizovati niti biti van kontrole. Što se tiče ovih predloga, Nemačka u oba saveza bi bila „šizofrena” situacija. SAD nije želeo novu Francusku u NATO-u (što bi značilo članstvo Nemačke samo u političkom delu), dok je neutralna Nemačka izazivala preveliki strah kod suseda i SAD, jer bi bila lak plen za SSSR i zato što bi moglo da dođe do ponovne militarizacije, nacionalizma i revanšizma Nemačke.²⁵ Zbog toga je kao najbolja opcija prihvaćeno njeno „usidrenje” u NATO-u, ali uz garanciju da se strane trupe niti vojna oprema i naoružanje neće naći na teritoriji Istočne Nemačke.

Na kraju, isključivost evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija može se videti i u njihovim osnivačkim aktima. Vašingtonskim ugovorom od 1949. godine kojim je osnovan NATO predviđeno je da svaka država članica preduzima obavezu da ne ulazi u bilo koji međunarodni angažman koji je u suprotnosti sa ovim ugovorom.²⁶ To znači da bi saradnja sa državama ili organizacijama koje nisu

---

²³ “Soviet Transcript of the Malta Summit”, 2–3 December 1989, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEBB/NSAEBB298/Document%2010.pdf>, 01/11/2019, p. 29.

²⁴ “Memorandum of conversation between Mikhail Gorbachev and Helmut Kohl”, 10 February 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325683-Document-09-Memorandum-of-conversation-between,02/11/2019>, p. 3; “Record of conversation between Mikhail Gorbachev and James Baker in Moscow”, 18 May 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325695-Document-18-Record-of-conversation-between,02/11/2019>, p. 26.

²⁵ “Excerpt from the second conversation between M. S. Gorbachev and G. Bush”, op. cit., p. 2.

²⁶ “The North Atlantic Treaty”, Article 8, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, 15/11/2019.

zasnovane na načelima očuvanja individualne slobode, demokratije i vladavine prava, ili je njihovo delovanje od strane NATO-a ocenjeno kao kršenje ovih principa, morala da bude osuđena od strane drugih članica. U tome se ogleda vrednosna priroda isključivosti ove organizacije, a njeno širenje kao širenje zone liberalno-demokratskih država i poretka. Nakon 2008. godine, i posebno 2014. godine, fokus američkog interesovanja i delovanja je očuvanje teritorijalnog integriteta evropskih postsovjetskih država, i očuvanje „međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima”, zbog čega takođe odnos sa Rusijom uslovljava povlačenjem priznanja Južne Osetije i Abhazije, i povratkom Krima, tretirajući ponašanje Rusije u Ukrajini kao akt agresije. „Podržaćemo partnere kao što su Gruzija, Moldavija i Ukrajina, tako da mogu bolje raditi zajedno sa SAD i NATO, kao i obezbediti sopstvenu odbranu”, navodi se u Strategiji nacionalne bezbednosti SAD od 2015. godine.²⁷

Razvoj bilateralne i multilateralne saradnje sa članicama ZND u okviru EAEU i ODKB je prioritet ruske spoljne politike. „Uz poštovanje prava partnera iz Zajednice da grade odnose sa drugim međunarodnim akterima, Rusija se zalaže za punu primenu od strane država članica ZND obaveza unutar struktura regionalne integracije u kojima Rusija učestvuje”, navodi se u Konceptiji spoljne politike Ruske Federacije od 2013. godine.²⁸ Ugovor o kolektivnoj bezbednosti od maja 1992. godine predviđa da države članice neće ulaziti u vojne saveze ili uzeti učešće u bilo kojoj grupi država ili akciji protiv druge države članice, kao i da neće zaključivati međunarodne ugovore koji nisu kompatibilni sa Ugovorom.²⁹ Povelja o osnivanju ODKB od 2002. godine sadrži i dodatnu odredbu po kojoj ova organizacija promoviše stvaranje „fer, demokratskog svetskog poretka zasnovanog na konvencionalnim načelima međunarodnog prava”.³⁰ Demokratski svetski poredak, u ruskoj konceptiji svetskog poretka, znači uzimanje u obzir i interesa Rusije, bez obzira na ocene njenog unutrašnjepolitičkog karaktera, i omogućavanje njenog uticaja na evropske bezbednosne i ekonomske poslove, što joj do sada nije priznavano. U slučaju ove, kao i u slučaju ekonomske integracije, posebno se navodi da će se ukoliko dođe do stvaranja kolektivnog sistema bezbednosti odnosno zajedničkog ekonomskog prostora u Evropi i Aziji (od Atlantika do Pacifika), strane

---

²⁷ “National Security Strategy”, The White House, February 2015, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>, 15/11/2019, p. 25.

²⁸ “Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, February 2013, www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/122186, 12/11/2019.

²⁹ “Collective Security Treaty”, Articles 1 and 8, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/, 15/11/2019.

³⁰ “Charter of the Collective Security Treaty Organization”, Article 4, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/, 15/11/2019.

odmah započeti razgovore o amandmanima na ugovore, što ukazuje na to koji je geopolitički cilj ovih integracija. Međutim, do tada, Rusija sledi koncepciju stvaranja multipolarnog sveta, a kakva su posledice isključive prirode integracija na evropski postsovjetski prostor analiziraćemo u narednom odeljku.

Posledice isključive prirode integracija na evropski postsovjetski prostor

Po Greviju (Giovanni Grevi) priroda jednog poretka zavisi od rasporeda moći među državama, strategija kojima najveće sile teže da postignu svoje ciljeve i stepena deljenja normi i vrednosti, što dovodi do kooperativnosti, kompetitivnosti ili konfrontiranosti prirode poredaka.³¹ Anarhičnost ili konfrontirana priroda međunarodnog poretka se može ublažiti stvaranjem i utvrđivanjem fundamentalnih vrednosti, normi i pravila i na njima zasnovanih institucija i praksi. Nepostojanje saglasnosti oko ovih osnovnih vrednosti, pravila, normi, institucija i praksi znači i nestabilnost svetskog poretka. Novi svetski poredak nakon 1989. godine označio je uspostavljanje poretka na sporazumnim osnovama o tome da SAD i SSSR, odnosno Rusija, više ne vide jedna drugu kao neprijatelja; ostvarivanje ujedinjenja, razjedinjenja država ili pripadnosti savezima po načelu samoopredeljenja republika; uspostavljanje poretka zasnovanog na liberalno-demokratskim vrednostima (unutrašnjih uređenja država); brisanje podele u Evropi kroz ujedinjenje Nemačke; borba protiv tiranina i njihovih nasilnih aktivnosti kroz UN (kao što je to bio slučaj u borbi protiv agresije Iraka na Kuvajt 1990. godine i zajedničke intervencije SAD i SSSR-a kroz Savet bezbednosti UN); borba protiv širenja oružja za masovno uništenje i balističkih raketa, koje bi tiranski režimi mogli upotrebiti širom sveta.

Nakon 2008. godine, međutim, došlo je do razgradnje ili promene ovih načela na unilateralnoj osnovi: ponovnog ruskog javnog deklarisanja viđenja NATO kao neprijatelja (od 2007. godine i Putinovog govora na Minhenskoj bezbednosnoj konferenciji); umesto samoopredeljenja republika priznaje se samoopredeljenje pojedinih teritorija/autonomnih oblasti postojećih država (Kosovo, Južna Osetija i Abhazija); od rušenja Jalte tj. brisanja podele u Evropi došlo je do nove podele, sa širenjem NATO i intervencijom Rusije najpre u Gruziji pa Ukrajini, kada su joj uvedene sankcije SAD i EU; liberalno-demokratski poreci unutar država, kao i sam liberalno-demokratski poredak na svetskom nivou dovedeni su u pitanje, posebno

---

³¹ Giovanni Grevi, "Diversity Management: Regionalism and the Future of the International Order", *The International Spectator*, Vol. 53, No. 1, March 2018, p. 13.

nakon svetske ekonomske krize, došlo je do jačanja autoritarizma i populizma, uspona „tradicionalnih” vrednosti i resuverenizacije; od potpisivanja sporazuma o kontroli naoružanja i borbe protiv proliferacije oružja za masovno uništenje došlo je do razgradnje gotovo svih sporazuma o kontroli naoružanja, uz jedino važenje još Novog START-a, čija je sudbina nakon 2021. godine neizvesna. Za ovu transformaciju svetskog poretka svakako je zaslužna i isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evoazijskih integracija. Svi planovi Rusije da stvori jače panevropske bezbednosne strukture su propali, uključivši i onaj od 2010. godine predsednika Medvedeva (Dmitry Medvedev), a NATO je Bukureštanskom deklaracijom od 2008. godine i nastavkom politike otvorenih vrata pozivom Ukrajini i Gruziji da mu se priključe ključno uticao na prirodu ruske reakcije u ovim zemljama kao i delovanju na širem evropskom i svetskom planu – jačanjem multipolarne koncepcije svetskog poretka. Kakve je posledica ova promena svetskog poretka donela na evropskom postsovjetskom prostoru? Ovim pitanjem bavićemo se kroz nekoliko indikatora: etnički konflikti i položaj ruske manjine, kontrola naoružanja i opstanak ruske vojske na ovim prostorima, kao i značajno grupisanje snaga NATO-a na Istočnom krilu.

Što se tiče etničkih konflikata, osnovna pretpostavka je da je nakon 2008. godine isključiva priroda integracija dovela do rešenja za jedne, a produbljivanja krize za druge aktere. Rešavanje ovih konflikata na takav način da na teritoriji evropskih postsovjetskih republika ne bude više pripadnika ruskih oružanih snaga ili uticaja služilo bi za evropske i evroatlantske integracije, dok sa druge strane odvajanje ovih teritorija i trajnije zamrzavanje ovih konflikata služi očuvanju ruskog vojnog prisustva i uticaja u njima (nezavisnost Južne Osetije i Abhazije, i u slučaju jačeg opredeljenja Moldavije ka NATO-u moglo bi se očekivati rusko priznanje Pridnjestrovlja), kao i usporavanju njihovog puta ka zapadnim integracijama. „Mogućnost da se sukob reši nekim vidom regionalne integracije koja bi obesmisllila teritorijalnu suštinu sukoba takođe je mala, jer su takvi oblici integracija (na primer EU, NATO, ZND, ODKB) po pravilu predvođeni silama koje su pristrasne u korist neke od strana u sukobu i zahtevaju postizanje pristrasnog rešenja kao uslov da bi uopšte primili u integraciju neko od područja zahvaćeno zamrznutim sukobom”, navode Trapara i Jončić.³² Ovakva isključiva priroda integracija i nemogućnost postizanja kompromisnog sveobuhvatnog rešenja za zamrznute sukobe koje bi dovelo do povlačenja stranih trupa sa njihovih teritorija dovela je do prevladavanja jednostranih rešenja u kojima značajnu ulogu imaju Rusi, i ruske oružane snage, i ostale manjine koje su ostale na ovim prostorima nakon raspada SSSR.³³

³² Vladimir Trapara i Miloš Jončić, „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS”, *Meunarodni problemi*, Vol. LXIV, br. 3/2012, str. 284.

³³ U Ukrajini živi oko 17% etničkih Rusa (ili oko 7.604.000), Belorusiji oko 8% Rusa (ili oko 790.000), dok u drugim republikama živi nešto manji broj ruskog stanovništva.

Okretanje Gruzije i Ukrajine ka NATO-u i EU vodilo je u prvom slučaju ka pokušaju uspostavljanja kontrole nad čitavom teritorijom, a drugom ka dezintegraciji uz pomoć ruskog stanovništva sa tog prostora. Nakon što je Gruziji 2008. godine upućena pozivnica da se pridruži NATO-u i nakon što je akcijom gruzijskih vlasti dovedena u pitanje samostalnost njenih pokrajina, došlo je do sukoba i intervencije ruskih snaga od kojih su neke već bile prisutne na ovom prostoru pod okriljem mirovne misije ZND. Južna Osetija i Abhazija su nakon sukoba zadržale celovitost, a kao nezavisne države priznale su ih Rusija, a zatim i Venecuela, Sirija, Nauru i Nikaragva, što je bilo odstupanje od do tada prihvaćenog načela priznanja nezavisnosti na postsovjetskom prostoru na načelima samoopredeljenja republika. U Ukrajini, sa oko 17% etničkih Rusa (ili oko 7.604.000)³⁴ i koja ima posebnu vrednost za identitet Rusije, koncentrisanost ruskog stanovništva na jednom prostoru pokazala se posebno značajnom nakon 2014. godine, kada je Krim proglasio nezavisnost i pripojio se Rusiji i kada su formirane samoproglašene republike Donjeck i Lugansk. Federalni ustavni zakon pod nazivom „Procedure prijema u Rusku Federaciju i formiranje unutar nje novih konstitutivnih teritorija”, na osnovu kojeg je Krim nakon proglašenja nezavisnosti postao sastavni deo Federacije, donet je još 2001. godine, dakle znatno pre nego što su ove države dobile poziv za članstvo u NATO-u, iako su i ranije izražavale tu nameru, što je jedan od dokaza da strahovi evropskih postsovjetskih republika od mogućeg ponovnog vraćanja pod rusku državu nisu u potpunosti neosnovani. To je takođe pokazatelj uzajamne povezanosti procesa proširenja NATO-a i konzervativnih (ili revizionističkih) kretanja u Rusiji. Orijeisanje ovih država (Gruzije i Ukrajine) ka Zapadu i akcije koje su preduzele tim povodom, kao i ruska težnja za kontrolom što većeg dela Crnog mora koja bi bila onemogućena ulaskom Gruzije i Ukrajine u NATO bile su ključne za promenu odluke Rusije, dok je slučaj jednostrano proglašene nezavisnosti tzv. Kosova i „realnost na terenu” služio kao dobar izgovor. Ovo se posebno potvrđuje i odredbom koja se u Konceptu spoljne politike Rusije od 2016. godine odnosi na Moldaviju, a koja izražava poštovanje teritorijalnog integriteta Moldavije i njenog neutralnog statusa.³⁵ To pokazuje da će se odnos Moskve prema nerešenim etničkim konfliktima na postsovjetskom prostoru ravnati prema spoljnopolitičkim orijentacijama ovih zemalja, favorizujući jasno njihov proruski ili u krajnjem slučaju neutralni status.

---

³⁴ “The World Factbook”, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, 15/11/2019.

³⁵ “Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, član 58, 2016, www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptiCk6B6BZ29/content/id/2542248, 11/11/2019.

Budući da ruska politika ide u pravcu ometanja evropskih i evroatlantskih integracija evropskih postsovjetskih republika i težnje za njihovim članstvom u evroazijskim integracijama, nepriznate republike su to iskoristile za pozivanje Rusije da ih prizna, a da će one potom odmah krenuti u pravcu evroazijskih integracija. Tako su Abhazija, Južna Osetija, Nagorno Karabah i Pridnjestrovlje još 2001. godine potpisale Sporazum o stvaranju zajednice za demokratiju i prava naroda (ili Komonvelt nepriznatih država) koja je osnovana 2006. godine. U Zajedničkoj deklaraciji ove organizacije bliske Rusiji se navodi da je jedan od njenih ciljeva „završetak političkog i pravnog procesa raspada SSSR-a kroz priznavanje međunarodnog subjektiviteta Republike Abhazije, Pridnjestrovske Moldavske Republike, Republike Južne Osetije”.³⁶ Pojedini ruski autori poput Širijaeva (Boris Shiriaev) i Drobiševe (Tatiana Drobysheva) ovu Zajednicu vide kao „paralelni ZND”, a kao cilj Rusije određuju ubeđivanje međunarodne zajednice u pravo ovih „država” da postoje, dok istovremeno ulogu SAD i EU vide kao da podstiču antiruski sentiment u ovim nepriznatim republikama.³⁷ U januaru 2019. godine u Moskvi je otvoreno zvanično predstavništvo Pridnjestrovske Moldavske Republike u Ruskoj Federaciji, koje ova nepriznata republika vidi kao deo njene diplomatske mreže,³⁸ dok Rusija tvrdi da je ono samo nevladina organizacija koja treba da pruži pravnu pomoć stanovnicima ove teritorije.³⁹

Pored promene politike Rusije po pitanju priznanja samoproglšenih republika nakon 2008. godine, došlo je i do promene narativa Rusije ili bolje rečeno imitiranja narativa za ovakve poteze što je potvrdilo nepostojanje zajedničke interpretacije i značenja ključnih normi „novog svetskog poretka” i jednostranu prirodu novog svetskog (ne)poretka. Prilikom sukoba u Gruziji i Ukrajini Rusija je koristila koncepte odgovornosti da se zaštiti civilno stanovništvo i humanitarnog intervencionizma nakon revolucije i smene predsednika Janukoviča (Viktor Yanukovich) u Ukrajini,⁴⁰

³⁶ Сообщество за демократию и права народов, <https://web.archive.org/web/20120719005441/http://www.community-dpr.org/>, 14/11/2019.

³⁷ Ширяев Борис Анатольевич, Дробышева Татьяна Владимировна, „Место и роль содружества непризнанных государств в современных международных отношениях на постсоветском пространстве”, No. 8, 2016, стр. 25–26.

³⁸ Ministry of Foreign Affairs of Pridnestrovian Moldavian Republic, Official Representation of the Pridnestrovian Moldavian Republic in Mosco, <http://mid.gospmr.org/en/yCy>, 19/11/2019.

³⁹ Dumitru Minzarari, “Russia Perfecting Its Elections Interference Toolkit in Moldova”, *Jamestown Foundation Eurasia Daily Monitor*, Vol. 16, Issue 12, January 2019, <https://jamestown.org/program/russia-perfecting-its-elections-interference-toolkit-in-moldova/>, 19/11/2019.

⁴⁰ Na intervenciju Rusije u Gruziji uz angažovanje i Crnomorske flote, tadašnji predsednik Ukrajine Viktor Juščenko (Viktor Yushchenko) nameravao je da podigne troškove zakupa krimskih luka i

zaštite ruskih državljana u Gruziji (budući da je ogroman broj Abhaza i Osetijaca posedovao i rusko državljanstvo), samoodbrane (preemptivna intervencija), kao i uveravanja da time nisu prekršene međunarodne garancije i ugovori kojima se garantuje ukrajinski teritorijalni integritet, jer se radilo o izjašnjanju i volji naroda na referendumu a ne napadu. Džon Beriman (John Berryman) navodi da je Putin autorizovao „brzu preemptivnu oružanu intervenciju” kako bi osigurao Krim i Sevastopolj, jer je bio zabrinut da ekstremno desni elementi sa značajnom kontrolom bezbednosnih struktura unutar novih vlasti u Kijevu mogu po kratkom postupku da ukinu sporazume o ruskom prisustvu u Crnom moru i na Krimu i prijaviti se za članstvo u NATO.⁴¹ Prema Saseksu (Matthew Sussex), Rusija je primenila taktiku načelnog usvajanja zapadnih normi i načela, a potom njihove „reinterpretacije za instrumentalne potrebe tj. ostvarivanje svoje regionalne hegemonije kroz iskorišćavanje straha nedemokratskih režima od promene putem ‘obojenih revolucija’”.⁴²

U pogledu kontrole naoružanja potvrđuje se teza da je isključiva priroda integracija dovela do rastakanja ovog sistema na globalnom i evropskom nivou. Suštinsko pitanje prilikom raspada SSSR ticalo se kontrole nuklearnog naoružanja koje su posedovale i ostale tri postsovjetske republike osim Rusije – Kazahstan, Ukrajina i Belorusija. Ni pitanje kontrole konvencionalnog naoružanja nije bilo bezazleno, posebno ako se ima u vidu strah evropskih postsovjetskih republika od gomilanja ruskih trupa na njenim zapadnim granicama. SAD su favorizovale pristup rešavanju nuklearnog pitanja koji je bio različit od onog koji se odnosio na raspad SSSR. Dok je raspad SSSR počivao na principu samoopredeljenja i stvaranja novih država, po pitanju nuklearnog oružja SAD su insistirale na neproliferaciji i stavljanju pod jedinstvenu komandu sovjetskog nuklearnog naoružanja.⁴³ To je podrazumevalo

---

da ne produži ugovor sa Rusijom o njihovom iznajmljivanju. Ugovor će 2010. godine produžiti Viktor Janukovič na još 25 godina, pokušavajući i na taj način da smanji cene gasa Ukrajini budući da su ozbiljne gasne krize oko tranzita ruskog gasa ka Evropi preko Ukrajine izbile 2006. i 2009. godine, ali sa njegovom smenom sa vlasti 2014. godine bilo je jasno da Rusija neće moći da zadrži ove luke, niti dve vazdušne baze, ukoliko ne zadobije Krim. I Ukrajina i Gruzija upućuju snage u vojne misije NATO-a još od devedesetih godina. Sa Gruzijom i Ukrajinom kao članicama, NATO bi kontrolisao više od polovine Crnog mora i gasovode i naftovode koji tuda prolaze sa Kavkaza.

⁴¹ John Berryman, „Geopolitics and Russian Foreign Policy”, in: Andrei P. Tsygankov (ed.), *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*, Routledge, New York, 2018, p. 71.

⁴² Matthew Sussex, “The triumph of Russian national security policy? Russia’s rapid rebound”, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 71, No. 5, 2017, p. 508.

⁴³ “Memorandum of Conversation between A. N. Yakovlev and Ambassador Reginald Bartholomew”, 8 October 1991, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=3117106-Document-10-Memorandum-of-Conversation-between-A>, 12/11/2019, p. 1.

prebacivanje sovjetskog nuklearnog naoružanja koje se nalazilo na teritoriji tri bivše sovjetske republike u Rusiju, potpisivanje Sporazuma o neširenju od strane ovih republika, stvaranje jake fizičke zaštite za nuklearni materijal, postrojenja i tehnologije, kao i bezbednosne garancije i ekonomsku pomoć ovim državama, posebno Ukrajini, da to neće umanjiti njenu bezbednost u odnosu na Rusiju.

Kao prelazna faza ka potpunom stavljanju sovjetskog nuklearnog naoružanja pod rusku komandu, a u skladu sa Protokolom o jedinstvenoj komandi iz Alma Ate, formirana je zajednička vojna komanda ZND koja je funkcionisala do sredine 1993. godine, a zatim zvanično raspuštena. Zbog toga su SAD, Rusija i Velika Britanija, zajedno sa četiri postsovjetske nuklearne države, potpisale 1994. godine Budimpeštanski memorandum o bezbednosnim garancijama Belorusiji, Kazahstanu i Ukrajini kako bi one pristupile Sporazumu o neširenju i odrekle se nuklearnog naoružanja. Dokumentom su date garancije da će SAD, Rusija i Velika Britanija poštovati njihovu nezavisnost, suverenitet i postojeće granice, da će se uzdržati od pretnje ili upotrebe sile protiv njihovog teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti i da nijedno njihovo oružje neće biti upotrebljeno protiv ovih država osim u slučaju samoodbrane ili na drugi način u skladu sa Poveljom UN, da će se uzdržati od ekonomske prisile kako bi ove zemlje podredile njihovim interesima, da će tražiti hitnu akciju UN kako bi im se pružila pomoć ukoliko bi ona bila pod pretnjom ili žrtva agresije u kojoj se koristi nuklearno oružje, da neće koristiti nuklearno oružje protiv bilo koje nenuklearne sile, osim u slučaju napada na nju samu ili njene saveznike kada ta država deluje u savezu sa nuklearnom državom.⁴⁴

Za potrebe START-a, četiri bivše sovjetske republike su 1992. godine potpisale poseban protokol kojim su postale njegovi sukcesori. Takođe, ove države su postale sukcesori i za potrebe Ugovora o protivraketoj odbrani (ABM), po Memorandumu o razumevanju koji je potpisan prilikom susreta Primakova (Yevgeny Primakov) i Olbrajt (Madeleine Albright) u septembru 1997. godine, tako da nijednoj od ovih država nije dozvoljeno da samostalno na čitavoj teritoriji razmesti protivraketni sistem, već se njihove teritorije tretiraju kao jedinstveni prostor. Nakon što je dobila sve tražene garancije zapadnih sila Ukrajina je 1994. godine ratifikovala START i pristupila Sporazumu o neširenju.⁴⁵ Već početkom prve decenije 21. veka, SAD su se povukle iz Ugovora o protivraketoj odbrani, uz želju da razmeste globalni

---

⁴⁴ "Budapest Memorandums on Security Assurances", 5 December 1994, <https://web.archive.org/web/20140317182201/http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484#>, 11/11/2019.

⁴⁵ Detaljnije o procesu povlačenja nuklearnog naoružanja sa teritorije bivših sovjetskih republika u: Srećko Đukić, *Kraj SSSR a i Rusija – novo rusko okruženje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2011. godine, str. 154–155.

protivraketni štit, koji je kasnije postao NATO štit, a Rusija je optužena za kršenje Sporazuma o raketama srednjeg dometa (INF) zbog čega su se i SAD i Rusija 2019. godine povukle iz ovog sporazuma.

Evropske postsovjetske republike imale su značajnu ulogu i u ovim procesima. Batler i Bučer (Nicola Butler, Martin Butcher) navode da su čak postojala razmišljanja da se jedan od radara protivraketnog štita NATO-a nađe u Gruziji ili Azerbejdžanu, zbog čega je Rusija pretila da će ove države uzeti kao mete, rasporediti svoje rakete, ali i ponudila saradnju 2007. godine na ovom polju u zajedničkom korišćenju ruskog radara u Azerbejdžanu i raketa presretača iz Turske i Iraka kako se američka postrojenja ne bi izgradila u Istočnoj Evropi.⁴⁶ Ipak, ovaj predlog, kao ni bilo koji predlog zajedničkih evropskih odbrambenih mehanizama NATO-a i Rusije, nije prihvaćen, antiraketni štit NATO-a je razmešten a Rusija je rasporedila rakete u Kalinjingradu i na Krimu nakon 2014. godine, što je takođe uticalo na prevazilaženje Sporazuma o raketama srednjeg dometa. Za Rusiju je postavljanje protivraketnog štita NATO-a predstavljalo i kršenje Osnivačkog akta NATO-Rusija kojim je predviđeno da neće biti daljeg širenja vojne infrastrukture NATO-a, razmeštanja značajnog broja dodatnih snaga NATO-a na istok niti proliferacije nuklearnog oružja u Evropi, dok je za SAD ovakvo postupanje opravdano time što je Rusija delovanjem u Gruziji ugrozila njen teritorijalni integritet i prva dovela do promene situacije i kršenja Osnivačkog akta, kao i da proliferacije nuklearnog oružja neće biti jer bi ono u potpunosti ostalo pod američkom komandom i zaštitom.⁴⁷ Pored toga, raspad sistema kontrole naoružanja i dešavanja u Ukrajini uslovlila su i ponovna preispitivanja i kajanje Ukrajine povodom odricanja od nuklearnog oružja. Stvaranjem zajedničkog sistema vazdušne odbrane pod okriljem ODKB, Rusija teži da uspostavi protivtežu antiraketnom štitu NATO-a u Evropi. Ova situacija dovela je do daljeg naoružavanja i modernizacije oružja na svim stranama – ojačanog NATO i SAD prisustva na Istočnom krilu i većeg izdvajanja evropskih saveznika za odbranu po zahtevu SAD (2% BDP do 2024. godine od kojih 20% za vojne sposobnosti), kao i modernizacije ruske vojske i naoružanja i njenog pojačanog prisustva oko zapadne granice.

Isključiva priroda integracija dovela je i do nemogućnosti postizanja saglasnosti oko novog sporazuma o konvencionalnim snagama u Evropi, koji bi odražavao stanje stvari nakon proširenja NATO-a i raspada Varšavskog pakta, i gomilanja ruskih

---

⁴⁶ Nicola Butler and Martin Butcher, "Bucharest Summit: US Missile Defence Bases Continue to Divide NATO", *Disarmament Diplomacy*, No. 87, Spring 2008, www.acronym.org.uk/old/dd/dd87/87nmbm.htm, 15/11/2019.

⁴⁷ "NATO-Russia relations: The facts", op. cit.

i NATO trupa u Istočnoj Evropi i na evropskom postsovjetskom prostoru. Prilagođeni sporazum o konvencionalnim snagama u Evropi od 1999. godine (ACFE) nije ratifikovan, jer je NATO uslovljavao njegovu ratifikaciju povlačenjem ruskih snaga iz Moldavije i Gruzije – do čega nije došlo. Smatrajući da povlačenje njenih snaga iz ovih postsovjetskih republika nije sastavni deo sporazuma niti pravno obavezujuće, kao i da proširenje NATO-a 2004. godine do njenih granica i potpisivanje bilateralnih sporazuma SAD sa Poljskom, Bugarskom i Rumunijom o razmeštanju vojnih baza predstavlja kršenje njene nacionalne bezbednosti, Rusija je proglasila moratorijum na učešće u daljim pregovorima i samu implementaciju Sporazuma o konvencionalnim snagama u Evropi (CFE).⁴⁸ Ove pozicije su dodatno učvršćene nakon sukoba u Gruziji, a posebno Ukrajini, jer je zahtev NATO-a sada bio i rusko povlačenje priznanja nezavisnosti dve gruzijske autonomne oblasti i povlačenje sa Krima. Zbog toga je Rusija 2015. godine suspendovala učešće u Zajedničkoj konsultativnoj grupi CFE i ojačala konvencionalne snage u Zapadnom vojnom okrugu, na Krimu i Kalinjingradu, te šire po obodima Rusije ka Arktiku i Pacifiku.⁴⁹ Takođe, vojni budžeti samih evropskih postsovjetskih republika višestruko su uvećani u periodu od 2000. godine do danas.

---

⁴⁸ “Arms Control and Nonproliferation: A Catalog of Treaties and Agreements, Congressional Research Service”, 8 May 2018, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/RL33865.pdf>, 29/09/2018, p. 39.

⁴⁹ Assessing Threats to U.S. Vital Interests, Russia, 30 October 2019, <https://www.heritage.org/military-strength/assessing-threats-us-vital-interests/russia>, 19/11/2019.

Tabela 2: Vojni budžeti evropskih postsovjetskih republika u periodu 2000–2018, sa prikazanim godinama gde su zabeležena najve a pove anja (u mil. US \$) i prosek pove anja (u %)⁵⁰

	2000	2005	2006	2007	2008	2014	2015	2016	2017	2018	prosek
Jermenija	145	217	256	300	349	407	441	433	444	609	4,2
Azerbejdžan	189	408	838	911	1226	2054	2183	1456	1529	1709	9
Belorusija	182	374	486	531	544	718	705	657	631	715	3,9
Gruzija	34	275	468	927	880	331	294	316	308	317	9,3
Moldavija	13	19	24	28	34	26	27	34	31	34	2,6
Ukrajina	1575	2137	2398	2914	2851	3506	3885	3778	3648	4750	3
Rusija	24335	36284	40161	43715	48033	71467	77023	82576	66527	61388	2,5

Rusija je na vrhuncu izdvajanja povećala vojni budžet 2016. godine 3,4 puta u odnosu na 2000. godinu, dok je Gruzija na vrhuncu svog izdvajanja povećala vojni budžet 2007. godine za 27,2 puta u odnosu na 2000. godinu.

U pogledu opstanka ruske vojske na ovim prostorima on takođe ima svoje poreklo u procesu raspada SSSR-a. Najveći deo sovjetske vojske bio je stacioniran po obodima Sovjetskog Saveza, ako izuzmemo veliki broj trupa koje su bile stacionirane u zemljama Istočne Evrope, članicama Varšavskog pakta, a koje su započele smanjivanje nakon 1988. godine i konačno se povukle sve do 1994. godine. Nakon toga je ruskoj vojsci omogućen ostanak u Belorusiji, Ukrajini i Moldaviji na osnovu bilateralnih ugovora i mirovnih misija OEBS-a i ZND u Moldaviji odnosno Gruziji. Najveći problem predstavljala je sovjetska Crnomorska flota koja je podeljena između Rusije i Ukrajine, a ruskoj floti je omogućeno stacioniranje u krimskoj luci Sevastopolj. Sa pripajanjem Krima Rusiji ukinut je i rusko-ukrajinski sporazum o stacioniranju ruske Crnomorske flote od 1997. godine, koji je bio produžen 2010. godine na 25 godina. U Belorusiji

⁵⁰ Military expenditure by country, in constant (2017) US\$ m., 1988–2018, SIPRI, <https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20constant%20%282017%29%20USD%20%28pdf%29.pdf>, 19/11/2019.

Rusija ima sisteme ranog upozoravanja i komunikacijski centar za nuklearne podmornice koje funkcionišu na osnovu sporazuma koji važi do 2020. godine.⁵¹ Ipak, iako dve zemlje imaju sporazum o zajedničkoj vazdušnoj odbrani od 2012. godine, Belorusija u više navrata nije dozvolila Rusiji da na njenoj teritoriji uspostavi vazdušnu bazu u kojoj bi bili stacionirani borbeni avioni Su-27, zato što ne vidi potrebu za time i jer bi se time širila zona regionalne nestabilnosti.⁵² Rusija sa Jermenijom takođe uspostavlja unificiran sistem vazdušne odbrane. U Jermeniji postoji ruska vojna baza, kao deo zajedničkog sistema vazdušne odbrane ZND od 1995. godine. Sporazumom sa Jermenijom Rusija se obavezala da će štiti njen teritorijalni integritet i da će je snabdeti savremenom vojnom opremom. Operativna grupa ruskih snaga (nekadašnja 14. armija) stacionirana u Moldaviji/Pridnjestrovlju sastavljena je od dva bataljona mehanizovanih snaga i jednog bataljona mirovnih snaga, ali je kretanje ruskih trupa do ovog regiona nakon 2014. godine otežano zbog sukoba Ukrajini i sprovodi se vazdušnim putem preko Moldavije.⁵³ Slično kao i u slučaju Pridnjestrovlja, snabdevanje ruskih trupa preko Gruzije do vojne baze u Jermeniji je otežano i obavlja se samo vazdušnim saobraćajem preko Azerbejdžana. Rusija od 2010. godine ima sporazume o vojnom prisustvu sa Jermenijom, Abhazijom (7. vojna baza, oko 4000 vojnika) i Južnom Osetijom (4. vojna baza, oko 4000 vojnika) na osnovu kojih se rusko prisustvo produžava na 49 godina.⁵⁴ Južnoosetijske, odnosno abhaske oružane snage mogu se integrisati sa ruskim oružanim snagama pod jedinstvenom komandom na osnovu sporazuma od 2015. godine.⁵⁵ Rusija od 2009. godine nema vojno prisustvo u Azerbejdžanu. Sveukupno, prema podacima Evropskog parlamenta Rusija ima oko 600 vojnika u Belorusiji, oko 1900 u Moldaviji, 24.000 na Krimu i 7000 u Donbasu (Rusija negira postojanje ruskih trupa u ovom regionu)⁵⁶ i u Jermeniji oko 3000. U samoj Rusiji u njenom zapadnom i južnom vojnom okrugu formirane su tri nove divizije. Od sedam evropskih postosvjetskih republika, Rusija, Jermenija i Belorusija su članice Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti.

---

⁵¹ "Russian military presence in the Eastern Partnership Countries", European Parliament, Policy Department, Directorate-General for External Policies, Workshop, June 2016, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578021/EXPO_IDAN\(2016\)578021_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578021/EXPO_IDAN(2016)578021_EN.pdf), 11/11/2019, p. 7.

⁵² "Russia complains over Belarus's refusal to host air base", September 26, 2019, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-russia-belarus-airbase/russia-complains-over-belarus-refusal-to-host-air-base-idUSKBN1WB1NT>, 11/11/2019.

⁵³ "Russian military presence in the Eastern Partnership Countries", op. cit., p. 8.

⁵⁴ Ibid., p. 27.

⁵⁵ Ibid., p. 28.

⁵⁶ Ibid.

SAD su prilikom razmatranja uloge razmeštanja svojih i ruskih trupa uvek navodile kao razliku to da su njihove trupe na teritoriji evropskih zemalja po pozivu i zato što ih države domaćini prihvataju, dok to nije slučaj sa ruskim trupama u Ukrajini, Gruziji i Moldaviji koje su nepoželjne i nametnute ovim državama zbog zamrznutih i otvorenih teritorijalnih i etničkih konflikata koji postoje na njihovim teritorijama.⁵⁷ S obzirom na to da je Rusija viđena kao neko ko je prekršio „sadašnje i dogledno okruženje” koje je Osnivačkim aktom NATO-Rusija bilo predviđeno i koje je garantovalo da se dodatne trupe neće razmeštati na stalnoj osnovi na teritoriji novih zemalja članica NATO-a, NATO je usvojio Akcioni plan spremnosti (*Readiness Action Plan*) koji je predvideo stalno rotaciono prisustvo savezničkih snaga na teritoriji zemalja Istočnog krila, kao i neke dugoročne mere poput utrostručavanja veličine NATO-a snaga za odgovor (sa 13.000 na 40.000) i izdvajanja iz njih Združenih namenskih snaga veoma visoke spremnosti (*Very High Readiness Joint Task Force*), koje bi bile sposobne za razmeštanje u roku od nekoliko dana. Takođe, uspostavljene su posebne ćelije odgovorne za olakšavanje brzog razmeštanja snaga NATO-a – Integracione jedinice (*NATO Force Integration Units*).⁵⁸ Pored toga, SAD su 2014. godine pokrenule Evropsku inicijativu za sigurnost/odvraćanje (*European Reassurance Initiative*, a od 2017. *European Deterrence Initiative*) u okviru koje su izdvojili značajna finansijska sredstva za jačanje vojnih sposobnosti evropskih saveznika i uputili oklopnu brigadu vojske SAD na rotacionoj bazi (do tada su u Evropi postojale dve američke borbene brigade – u Italiji i Nemačkoj).⁵⁹ Uspostavljena je i misija nadgledanja vazdušnog prostora baltičkih zemalja i ojačani su protivraketni sistemi istočnoevropskih zemalja, pre svega Poljske i Rumunije. Minsk 2 sporazum je potpisan u februaru 2015. godine, ali se njegovo kršenje stalno pominje, kao i rusko nadletanje Baltika, dodatne vežbe i razmeštanje dodatnog naoružanja (pa i nuklearnog taktičkog naoružanja) u Kalinjingradskoj oblasti i na Krimu. Zbog toga je NATO odgovorio 2016. godine i usvajanjem „Unapređenog isturenog prisustva” (*Enhanced Forward Presence*), čime su na rotacionoj bazi razmeštena dodatna četiri multinacionalna borbena tima na nivou bataljona u baltičkim zemljama i Poljskoj,⁶⁰ kao i „Prilagođenog isturenog prisustva” (*Tailored Forward Presence*) usmerenog na jačanje kopnene, pomorske i vazdušne odbrane NATO na Crnom moru. Ove borbene grupe su u potpunosti postale operativne 2017. godine i imaju oko 4500 vojnika.⁶¹

⁵⁷ “NATO-Russia relations: the facts”, op. cit.

⁵⁸ Tomasz Smura, *From Newport to Brussels – NATO adaptation to the Russian threat*, Casimir Pulaski Foundation, Warsaw 2018, p. 9.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ NATO-Russia relations: the facts”, op. cit.

U Gruziji je 2015. godine uspostavljen Zajednički centar za obuku i procenu NATO-Gruzija, a još u skladu članstvom u Programu „Partnerstvo za mir” NATO ima kancelarije za vezu u Gruziji, Ukrajini i Rusiji.

Na osnovu napred iznetog, može se zaključiti da je isključiva priroda integracija, kao i njihova povezanost sa unutrašnjepolitičkim previranjima u Rusiji, dovela do prevladavanja jednostranih rešenja za postojeće zamrznute i otvorene konflikte, povećanja militarizacije Rusije, NATO i samih postsovjetskih republika i praktično kraha evropskog i globalnog sistema kontrole naoružanja.

Zaključak

U ovom radu nastojali smo da odgovorimo na pitanje kako isključiva priroda evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija utiče na previranja na evropskom postsovjetskom prostoru i na čitav svetski poredak. Razmotren je sam karakter isključivosti ovih integracija, promena svetskog poretka nakon 2008. godine, kao i posledice koje to ima na evropski postsovjetski prostor (osim baltičkih zemalja) – posebno u odnosu na nerešena etnička pitanja i teritorijalne sporove, kontrolu naoružanja i uvećanje vojnog prisustva Rusije i NATO na i oko ovog prostora. Isključiva priroda integracija vodila je ka jednostranim rešenjima pojedinih etničkih i teritorijalnih sporova poput Južne Osetije i Abhazije, otvaranja novih poput istoka Ukrajine i teritorijalnih prekraranja poput priključenja Krima Rusiji. Ruske trupe su povećane i modernizovane, povećana je militarizacija i dalji razvoj ODKB-a i protivvazdušne odbrane, a ofanzivno i defanzivno naoružanje je razmešteno na Krimu i u Kalinjingradu. Članice NATO-a su takođe pojačale vojno prisustvo na istoku Evrope, razmestile dodatno naoružanje i opremu i povećale vojne budžete. Same države ovog prostora su ostvarile značajno povećanje vojnih budžeta u odnosu na 2000. godinu. Sistem kontrole naoružanja se praktično raspao i prei da dovede do revizionizma u pogledu širenja nuklearnog i konvencionalnog naoružanja.

Slično regionu Zapadnog Balkana, evropski postsovjetski prostor je i dalje opterećen nerešenim bilateralnim odnosima, teritorijalnim sporovima i prisustvom stranih trupa, što sve doprinosi i destabilizaciji unutrašnjih političkih prilika u ovim zemljama i stvara pogodne uslove za vladavinu nedemokratskih režima. Ruske trupe koje su i danas prisutne na ovom prostoru, kao i sveukupno angažovanje na ovom prostoru nakon raspada SSSR, donelo je Rusiji značajne poteškoće u saradnji sa Zapadom, ali joj je isto tako omogućilo i da očuva pojedine postojeće pozicije, posebno u pogledu vojnog prisustva na terenu ovih država i u vodama Crnog mora. Ovo nužno ne mora da znači i osiguravanje ekonomske koristi Rusije budući da su ovakvi potezi doveli do sankcija i otežane ekonomske saradnje sa SAD i članicama

EU. Zbog toga je relevantno i pitanje koje postavlja Saseks: da li je ovakva strategija Rusije u stvari dovela do ostvarenja njene nacionalne bezbednosti?⁶²

Ostvarivanje multipolarnosti na ovom prostoru doprinosi pravljenju različitih kalkulacija radi ostvarivanja nacionalnih interesa i održavanju postojeće ravnoteže snaga u kojoj nijedna strana nema prevlast, već se praktično formiraju nove linije podele u Evropi. Strategija Sovjeta da na širenje NATO-a odgovori predlogom za stvaranje panevropskog bezbednosnog (i ekonomskog) sistema i njegov neuspeh i neprihvatanje vodili su stvaranju drugog uravnotežujućeg bloka 1955. godine – Varšavskog pakta, koji je, međutim, umesto da dovede do „otrežnjenja” SAD i NATO-a u pogledu neophodnosti raspuštanja ovog vojnog bloka vodio urušavanju Varšavskog pakta i samog SSSR-a. Stoga je opravdano na kraju ovog rada pitati da li će ista takva strategija savremene Rusije – da na neuspeh rastakanja NATO-a nakon Hladnog rata i njegovo širenje na istok, a usled odbijanja ponovnih ruskih predloga o stvaranju panevropskog bezbednosnog i ekonomskog sistema (od Atlantika do Pacifika) u kome bi Rusija imala pravo veta, odgovori stvaranjem uravnotežujućih ekonomskih i bezbednosnih integracija – dovesti do istog ishoda i raspada ruskih integrativnih mehanizama uz dodatno urušavanje teritorijalnog integriteta same Rusije ili je možda ipak vreme za Rusiju da razmotri neke druge oblike i pravce delovanja i očuvanja svoje pozicije u svetu? Možda je vreme i da svi još jednom razmotre prirodu evropskih, evroatlantskih i evroazijskih integracija.

Bibliografija

Berryman, John, “Geopolitics and Russian Foreign Policy”, in: Andrei P. Tsygankov (ed.), *Routledge Handbook of Russian Foreign Policy*, Routledge, New York, 2018, pp. 60–78.

Bjelić, Predrag, „Uticaj pridruženja Srbije Evropskoj uniji na njenu spoljnotrgovinsku politiku”, Nacionalni konvent o priključenju EU i Fondacija za otvoreno društvo, septembar 2016. godine.

Бремер, Ијан, : , CIRSD, Београд, 2015.

Butler, Nicola and Martin Butcher, „Bucharest Summit: US Missile Defence Bases Continue to Divide NATO“, *Disarmament Diplomacy*, No. 87, Spring 2008, www.acronym.org.uk/old/dd/dd87/87nbmb.htm, 15/11/2019.

⁶² Matthew Sussex, “The triumph of Russian national security policy? Russia’s rapid rebound”, op. cit., p. 500.

- Đukić, Srećko, *Kraj SSSR a i Rusija – novo rusko okruženje*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2011.
- Filip Ejduš, *Crisis and Ontological Insecurity – Serbia's Anxiety over Kosovo's Secession*, Palgrave Macmillan, London, 2019.
- Grevi, Giovanni, "Diversity Management: Regionalism and the Future of the International Order", *The International Spectator*, Vol. 53, No 1, March 2018, pp. 11–27.
- Jović-Lazić, Ana, *Odnosi između Evropske unije i Ruske Federacije – kraj XX i početak XXI veka*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
- Kahn, Jeff, "The Parade of Sovereignities: Establishing the Vocabulary of the New Russian Federalism", *Post Soviet Affairs*, Vol. 16, Issue 1, 2000, pp. 58–89.
- Primakov, Jevgenij, *Godine u visokoj politici*, Izdavački grafički atelje „M", Beograd, 2002.
- Ristić, Katarina, „Dometi politike uslovljavanja u susedstvu Evropske unije: primer Istočnog partnerstva", *Me unarodni problemi*, Vol. LXIX, No. 1/2017, str. 126–150.
- Trapara, Vladimir i Jončić, Miloš, „Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS", *Me unarodni problemi*, Vol. LXIV, No. 3/2012, str. 275–302.
- Sussex, Matthew, "The triumph of Russian national security policy? Russia's rapid rebound", *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 71, No. 5, 2017, pp. 499–515.
- Smura, Tomasz, *From Newport to Brussels – NATO adaptation to the Russian threat*, Casimir Pulaski Foundation, Warsaw, 2018.
- Yeltsin, Boris, *The struggle for Russia*, Belka Publications Corp., Random House, New York, 1994.
- Ширяев, Борис Анатольевич, Дробышева Татьяна Владимировна, „Место и роль содружества непризнанных государств в современных международных отношениях на постсоветском пространстве", , No. 8, 2016, стр. 25–30.

Dokumenti:

- "Budapest Memorandums on Security Assurances", 1994, Published December 5, 1994, <https://web.archive.org/web/20140317182201/http://www.cfr.org/arms-control-disarmament-and-nonproliferation/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484#>, 11/11/2019.

- “Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation”, February 2013, http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/122186, 12/11/2019.
- “Collective Security Treaty”, dated May 15, 1992, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/dogovor_o_kollektivnoy_bezopasnosti/, 15/11/2019.
- “Charter of the Collective Security Treaty Organization”, October 07, 2002, https://en.odkb-csto.org/documents/documents/ustav_organizatsii_dogovora_o_kollektivnoy_bezopasnosti_/, 15/11/2019.
- “Excerpt from the second conversation between M. S. Gorbachev and G. Bush”, Washington, White House, May 31, 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325698-Document-21-Record-of-conversation-between>, 01/11/2019.
- “Foreign Policy Conception of the Russian Federation”, 1993, in: Andrei Melville and Tatiana Shakleina (eds.), *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*, CEU Press, Budapest, 2005.
- “Foreign Policy Concept of the Russian Federation”, 2016, www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6Z29/content/id/2542248, 11/11/2019.
- “Memorandum of Conversation between A. N. Yakovlev and Ambassador Reginald Bartholomew”, 8 October 1991, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=3117106-Document-10-Memorandum-of-Conversation-between-A>, 12/11/2019.
- “Memorandum of conversation between Mikhail Gorbachev and Helmut Kohl”, February 10, 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325683-Document-09-Memorandum-of-conversation-between>, 02/11/2019.
- “National Security Strategy”, The White House, February 2015, <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2015/02/2015.pdf>, 15/11/2019.
- “Record of conversation between Mikhail Gorbachev and James Baker in Moscow”, May 18, 1990, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4325695-Document-18-Record-of-conversation-between>, 02/11/2019.
- “Retranslation of Yeltsin letter on NATO expansion”, October 9, 1993, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4390818-Document-04-Retranslation-of-Yeltsin-letter-on>, 11/11/2019.
- “Soviet Transcript of the Malta Summit”, December 2-3, 1989, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//NSAEBB/NSAEBB298/Document%2010.pdf>, 1/11/2019.

“Strategy for NATO’s Expansion and Transformation”, United States Department of State, 7 September 1993, National Security Archive, <https://nsarchive2.gwu.edu//dc.html?doc=4390816-Document-02-Strategy-for-NATO-s-Expansion-and>, 17/11/2019.

“The North Atlantic Treaty”, Washington D.C., 4 April 1949, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, 15/11/2019.

Internet izvori:

“A National Security Strategy for a New Century”, The White House, December 1999, <http://nssarchive.us/NSSR/2000.pdf>, 08/11/2019.

“Arms Control and Nonproliferation: A Catalog of Treaties and Agreements, Congressional Research Service”, May 8, 2018, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/RL33865.pdf>, 29/09/2018.

Assessing Threats to U.S. Vital Interests, Russia, 30 October 2019, <https://www.heritage.org/military-strength/assessing-threats-us-vital-interests/russia>, 19/11/2019.

“European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations”, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/countries/georgia_en, 12/11/2019.

Ministry of Foreign Affairs of Pridnestrovian Moldavian Republic, Official Representation of the Pridnestrovian Moldavian Republic in Mosco, <http://mid.gospmr.org/en/yCy>, 19/11/2019.

“NATO-Russia relations: the facts”, last updated: 09 Aug. 2019, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_111767.htm#Myths, 16/11/2019.

“Russian military presence in the Eastern Partnership Countries”, European Parliament, Policy Department, Directorate-General for External Policies, Workshop, June 2016, [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578021/EXPO_IDAN\(2016\)578021_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578021/EXPO_IDAN(2016)578021_EN.pdf), 11/11/2019.

“Russia complains over Belarus’s refusal to host air base”, September 26, 2019, *Reuters*, <https://www.reuters.com/article/us-russia-belarus-airbase/russia-complains-over-belaruss-refusal-to-host-air-base-idUSKBN1WB1NT>, 11/11/2019.

Сообщество за демократию и права народов, <https://web.archive.org/web/20120719005441/http://www.community-dpr.org/>, 14/11/2019.

“The National Security Strategy of the United States of America”, The White House, September 2006, <http://nssarchive.us/NSSR/2006.pdf>, 08/11/2019.

“The World Factbook”, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>, 15/11/2019.

Marina T. Kostić

**EXCLUSIVE NATURE OF THE EUROPEAN, EURO-ATLANTIC
AND EURASIAN INTEGRATION AND TENSION
IN THE EUROPEAN POST-SOVIET SPACE**

Abstract: The subject of this paper is to determine the relations between the European, Euro-Atlantic and Eurasian integration, especially their exclusive character and the turmoil in the European post-Soviet space. The paper concludes that the exclusive nature of the integration process, which has a value and a geopolitical dimension, encourages the USA, EU and Russia conflicts for control over this area and leads to the reopening of ethnic and territorial disputes (solutions for one represent deepening of crisis for the other stakeholders), remilitarization and a new arms race, the increased military presence of the USA and Russia in the region and further destabilization of the world and European order, especially the relationship between the USA-Russia-EU. The roots of these integrations are found at the end of the Cold War, the disintegration of the Soviet Union, and the survival of Western economic and defence organizations that sought and still seek to expand to the post-Soviet space in order to create a universal liberal democratic world order despite Russian dissent. This work thus sheds light on the contradictions of keeping an open-door policy of the European and Euro-Atlantic integration, which causes the opposite effect in Russia – a sense of closing the door, the new isolation and restraint, creating new divisions in Europe. On the other hand, the contradiction that this analysis reveals is that Russia, while seeking equal treatment and respect for its interests by the West, is in fact expecting respect of its inequality compared to other European post-Soviet republics, de facto recognition of its right of veto to the post-Soviet republics integration and its special role in this region, which practically bolster further fears that these countries will be returned to the Russian sphere of influence or even a new Russian state. Of the several variables that have remained as a result of the breakup of the Soviet Union and affected the foreign policies of the post-Soviet states, the question of the type of integration became crucial because of its defence, geopolitical, economic and wider social effects.

Key words: Euro-Atlantic integration, Euroasian integration, Post-Soviet space, United States, Russia, European Union.